

УДК 37.0(477)

Іванов Микола

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА - ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено формуванню засобами політичної освіти свідомості української молоді в умовах сучасної соціальної трансформації. Охарактеризовано можливі шляхи удосконалення системи політичної освіти. Підкреслено важливість формування нового покоління політичної еліти - відповідальної, належно освіченої, відданої цінностям відкритого суспільства.

На жаль, сучасний стан справ у нашому суспільстві не може не викликати певної тривоги за долю ствердження та розвитку демократичного ладу на українських землях. Насамперед турбує негативне ставлення значної частки громадян до демократії як однієї з найважливіших цінностей усієї історії людства. Воно обумовлене сприйняттям багатьох негараздів сьогодення як наслідків становлення демократичного ладу в нашій країні. Неприйняття здійснюваної існуючим режимом політики переноситься масовою свідомістю на неприйняття демократії, що асоціюється з руйнівними наслідками реформ, корупцією влади і відчуженням її від народу, розгулом злочинності та безмежним майновим розшаруванням.

У зв'язку з цим характерна наявність серед значної частини громадян протиставлення демократії і порядку. Головною причиною цього є те, що у свідомості значної частини громадян різних вікових груп усе ще домінують уявлення, норми

і цінності, властиві тоталітарній культурі. Особливо непокоїть те, що молодь, становлення якої відбувалося вже за часів незалежності, не прагне до формування нових ідеалів і засвоєння демократичних цінностей. Так, за даними дослідження Інституту соціальної та політичної психології АПН України, проведеного за репрезентативною вибіркою за участю понад 2000 учнів і студентів з усіх областей України, Автономної Республіки Крим та м. Києва, майже 60 % молодих людей не вірять у силу закону і погоджуються з думкою про те, що кілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони. Близько 40 % учнів і понад 50 % студентів вважають, що прав людини, можливо,десь і дотримуються, але не у нас, майже кожен четвертий з опитаних переконаний, що дотримання прав людини - то справа далекого майбутнього, а близько 8 % респондентів взагалі вважають цю ідею утопічною. Наведені цифри є лише незначною часткою великого масиву

даних моніторингових досліджень, які свідчать про нагальність проблеми підвищення результативності освітньо-виховної політики в Україні [3, 2].

При цьому слід об'єктивно зауважити, що здійснення перетворень в нашому суспільстві під гаслом демократизації суспільства насправді мало збігається з основними принципами самої демократії. Будь-які дії владних інституцій сьогодні супроводжуються коментарями про бажання і прагнення захистити інтереси народу, хоч сам народ в абсолютній більшості не вірить у те, що влада в державі належить саме йому.

Більшість індивідів у нашому суспільстві мають викривлене поняття демократії, ринкової економіки і т. п. Значна частина їх сприймає її як вседозволеність, безвідповідальність і «мутну воду». На цьому прикладі можна бачити, що сучасна політична свідомість аморфна і суперечлива. Одні й ті самі люди можуть одночасно виступати за вільне підприємництво та посилення ролі й участі держави у виробництві. Велика кількість представників старшого покоління, прагнучи поліпшити своє життя, єдиною можливістю для цього вбачає у поверненні до «старого порядку».

Ситуація, що склалася, багато в чому подібна до тої, яка існує в більшості країн постсоціалістичного простору, та привертає до себе увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. За останній час найбільш помітні публікації українських дослідників, пов'язані з проблемами політичної соціалізації та культури молоді, належать О. Вашутіну, М. Остапенку, О. Шахтеміровій та деяким іншим дослідникам [1, 67-71; 7, 24-27; 5, 28-32]. При цьому неможливо не помітити, що загалом в Україні помітно переважає увага до проблем саме громадянської освіти. Проблеми політичної освіти залишаються сферою наукових інтересів окремих дослідників. Чи не єдиним винятком є існування колективу дослідників лабораторії психології політичної освіти Інституту соціальної і політичної психології АПН України на чолі з І. Жадан. Дещо більша увага питанням розвитку політичної та політологічної освіти приділяється в російській науковій літературі вченими, яким вдалося провести низку досліджень стану та проблем формування політичної свідомості засобами політичної освіти [8; 6; 4, 51-64].

Спираючись на окремі висновки зазначених дослідників, у цій статі передбачається дослідити в першу чергу питання впливу політичної освіти на демократизацію свідомості молодого покоління нашої держави, яке прагне позитивних змін, але якому часто не вистачає необхідного знання закономірностей соціального розвитку та досвіду практич-

ної політичної діяльності з використанням усього демократичного арсеналу політичної боротьби. При цьому автор розуміє всі складнощі подібного завдання, які насамперед пов'язані з глибокими відмінностями інтересів різних соціальних прошарків молоді. На жаль, сьогодні вони інколи по-різному розуміють сутність здійснюваних перетворень та бачать у них вигідні для себе сторони.

Екстраполюючи зазначену вище ситуацію на інші вікові групи населення, ми можемо припустити, що якась частина суспільства активно протидіє й опирається деяким новаціям, у яких захищена насамперед саме вона, а найчастіше перетворюється на об'єкт маніпуляцій з боку не тільки місцевих активістів різних політичних угруповань, а й масштабних інтерпретацій стратегічних завдань держави чи окремих її інституцій з боку офіційних представників самої держави. Часто можна помітити, що населення досить однотайно піддається на різного роду заяви щодо викриття окремих «винуватців» існуючих негараздів у суспільстві або зосереджує свою увагу на різноманітних політичних «сенсаціях», які насправді є лише малозначущими проявами дійсних і серйозних проблем суспільного життя, виявляючи нездатність побачити їх і зрозуміти. Особливо ця проблема актуальна для молодого покоління нашої держави, адже саме воно є найліпшим «матеріалом» різноманітних маніпуляцій, свідомих розрахунків щодо використання потрібної позиції молоді в «політичній грі» різними політичними силами.

У грудні 2000 р. Асоціація молодих миколаївських політологів і політиків провела перший етап соціологічного дослідження в рамках проекту «Моніторингове дослідження студентської молоді м. Миколаєва 2000-2001 р.» Метою дослідження було відтворення стану і тенденцій у політичних орієнтаціях студентства міста Миколаєва. У ході дослідження було опитано 806 студентів віком від 18 до 28 років гуманітарних і технічних спеціальностей з усіх навчальних закладів міста III-IV рівнів акредитації. Згідно з його окремими результатами, лише 40 % респондентів довіряють своїм політичним обранцям, а 60 % вважають, що молоді використали і забули про її існування.

Сьогодні абсолютно очевидно, що перспективи становлення відкритого демократичного суспільства в Україні тісно пов'язані з демократизацією масової свідомості. Крім цього, вказані перспективи багато в чому залежать від стану формування нового покоління політичної еліти, яка має відповідний рівень знань, поділяє цінності відкритого суспільства та засвоїла сучасні технології розробки й утілення політичних рішень, що здатні

мінімізувати негативні наслідки перетворень у суспільстві.

Зазначені умови найтіснішим чином пов'язані з процесом політичної соціалізації молоді, тобто набуттям необхідного досвіду політичної діяльності тієї частки суспільства, яка здатна швидко долати стереотипи та настанови, що склалися або успадковані суспільством.

Значна роль у політичній соціалізації, формуванні самосвідомості молодих людей належить освіті. Залежність стану суспільства від здібностей і якостей індивідів, що його складають, їхньої освіти давно є очевидною. Ця залежність обумовлює той факт, що розвинуті країни вкладають у сферу освіти не менше 5 % валового національного продукту.

Розуміючи освіту як процес набуття знань про всі сторони суспільного життя та природи і сприймаючи його як неподільний комплекс, все ж таки для нашого дослідження виокремимо її елемент, який пов'язаний із отриманням системи знань про політичний світ суспільства. Знання про політику і тривка політична культура потрібні сьогодні будь-якій людині, незалежно від її професійної приналежності, віку та статі, оскільки, живучи в суспільстві, вона неминуче має взаємодіяти з іншими людьми і державою. Без таких знань особистість ризикує стати розмінною монетою в політичній грі, перетворитися на об'єкт маніпулювання і поневолення з боку більш активних, у політичному відношенні, сил. Причому ступінь цього ризику в нашому суспільстві досить високий, оскільки політичні процеси в ньому для сучасного покоління є новими та незвичними.

Важливою стороною такого розуміння стану речей у нашій країні має бути також бачення можливих шляхів вирішення зазначених проблем, удосконалення системи та підвищення ролі політичної освіти як важливого засобу піднесення політичної свідомості різних верств населення і, в першу чергу, молодого покоління. У зв'язку з цим, на нашу думку, особливої уваги заслуговують такі проблеми.

Перш за все слід торкнутися питань розвитку політичної науки, оскільки саме від її стану багато в чому залежить зміст знань про політичний світ та вдосконалення системи їх поширення. При цьому зауважимо, що нами не ставиться завдання ґрунтовно досліджувати напрями розвитку та проблеми вітчизняної політичної думки, оскільки це може бути темою окремої наукової роботи. Розгляд цього питання ми пов'язуємо виключно з певним впливом стану політології на якість політичної освіти, а тому вважаємо за необхідне лише позначити найбільш значні питання стану політичної науки сьогодні в Україні.

Проблеми становлення і розвитку вітчизняної політології стають дедалі очевиднішими. Політичні зміни, що відбулися за останнє десятиліття в нашій країні і в усьому світі, вимагають наукової оцінки й осмислення. На жаль, і ми самі, і наші закордонні колеги все ще далекі від того, щоб дати задовільні пояснення цим змінам, оцінити підсумки і тенденції політичного розвитку, що проявилися у сторіччі, яке завершилося, і в рамках пережитої нами епохи взагалі.

Для просування вперед у рішенні цих та інших проблем політологічного знання необхідна переоцінка теоретичних парадигм і методологічних основ усього комплексу наукового вивчення політики. В Україні, як і в решті пострадянських держав, проблеми розвитку політичних досліджень виявилися ускладнені тим, що на тлі загальної кризи наукових парадигм доводиться мати справу і зі специфічними викликами. Йдеться, насамперед, про звільнення від догматичних, ненаукових ідеологізованих схем. Сьогодні настільки актуальними є питання подолання стереотипів «старого» світосприйняття, наскільки актуальні завдання подолання поверхового «пробуржуазного» і національного школярства.

Це означає, що магістральний методологічний шлях вітчизняної політичної думки не може якось чином не пролягати через критичне засвоєння заново марксистського методу і наукових результатів радянської епохи, їхнє збагачення і доповнення найціннішими відкриттями і досягненнями інших методологічних підходів – від біхевіоризму до функціоналізму. Для цього необхідна консолідація професійного політологічного співтовариства. Поки що воно існує більше потенційно, ніж реально. Політологи в Україні, як і раніше, нерідко сперечаються щодо ідеологічних, а не теоретичних питань. «Експерти» розійшлися по партіях і рухах і, як у радянські часи, змушені теоретично «обслуговувати» їхні інтереси. Вибори останніх років засвідчили брак неангажованих фахівців, як, утім, і неангажованих видань, що надають їм можливість висловитися.

Водночас однією з головних проблем розвитку політичної науки залишається питання про її деміфологізацію. На жаль, значна частина політологічних праць обтяжена цілою низкою штампів, які є свідченням інколи навіть свідомого, некритичного сприйняття як минулого, так і дійсності. Насамперед це стосується поширення міфу про демократичний характер існуючої політичної системи та політичного режиму. Можна погодитися з думкою окремих дослідників, що існуюча суперечність між конституційною і реально існуючою

системою політичних відносин спричинила наявність низки тенденцій у вітчизняній політичній думці стосовно досліджень політичного процесу в Україні. Серед них на особливу увагу заслуговує тенденція, яка уособлюється офіційною та напів-офіційною наукою. «Її основна ознака - дослідження віртуально існуючих речей, таких як поділ українських партій на "праві" та "ліві", місцеве самоврядування, система стримувань та противаг, Тобто речей хоча і не дуже актуальних, інколи навіть не потрібних або ж й шкідливих для адекватного розуміння сутності політичного процесу в державі, зате безпечних з точки зору дослідника. За умови відсутності відвертої цензури виявилось, що найгірший її різновид - це самоцензура» [2, 3].

У зв'язку з таким становищем перед політологічною освітою стоїть актуальна проблема *навчання самостійному аналізу процесів*, що відбуваються в українському суспільстві. Саме такий підхід багато в чому сприятиме подоланню репродуктивного монологічного характеру мислення і формуванню відкритої політичної культури, яка припускає сприйняття власних політичних поглядів та інтересів як рівнозначних із інтересами й поглядами представників інших позицій. Вона вимагає полілогічної організації мислення, для становлення якого необхідним є розвиток здатності індивіда до абстрактного логічного мислення і рефлексії, що допомагає сприймати політику не тільки як «боротьбу за владу» (що традиційно для пострадянської свідомості), але, насамперед, як уміння жити разом.

Крім сказаного, одним із напрямків вирішення зазначеної проблеми є прилучення тих, хто знайомиться з політичним світом, до *наукової поняттєво-термінологічної системи* як мови спілкування, очищеної від пропагандистських і публіцистичних нашарувань, без якого неможливий діалог між різними позиціями. Безумовно, в цьому питанні вирішальне місце належить дослідникам та викладачам політичних наук. Позитивним кроком, який у майбутньому сприятиме вирішенню вказаної проблеми, є підготовка в багатьох вузах України студентів-політологів. Потреба суспільства у фахівцях із політологічною освітою навіть у країнах зі стабільними демократичними режимами порівнянна тільки з потребою в юристах і економістах. Для нашого перехідного суспільства об'єктивно вона є вищою.

Далі необхідно зупинитися на сучасному стані реалізації основних функцій політичної науки в нашому суспільстві та головних її завданнях. На сьогодні правляча еліта якоюсь мірою виявила попит тільки на одну функцію політології - інструментальну. При цьому справедливо буде відзначити,

що верхівку суспільства, яка долучена до реальної боротьби за владу, більшою мірою цікавлять наукові висновки щодо партійної стратегії і тактики та технології їх реалізації в ході виборчих кампаній, а не в державному управлінні.

Сьогодні у боротьбі за владу різні політичні угруповання змушені апелювати до суспільної думки. Як відзначають фахівці, при нинішньому стані масової політичної культури 30-40 % виборців сьогодні можна «настроїти» на голосування за що завгодно за наявності ресурсів і професійних іміджмейкерів. Вибори до Верховної Ради України у 1998, 2002 рр., Президента України у 1999 р. і наступні вибори ключових фігур представницької влади в регіонах стимулювали бурхливий розвиток ринку політичного консалтингу і виборчих технологій. У державного бюджету та фінансово-промислових структур, які стоять за тими чи іншими претендентами на владу, досить коштів на дорогі виборчі технології, що використовуються скоріше як інструмент маніпулювання суспільною думкою, ніж інструмент завоювання підтримки своїх намірів та політичних програм. Від того що сьогодні щедро витрачаються кошти на політичну рекламу і пропаганду виборчих програм партій і кандидатів, і при цьому абсолютна більшість із них залишається на папері, виборці априорі впевнені в їх утопічності й неправдивості.

На жаль, сьогодні вибір щодо засобів збереження правлячого становища зроблений політичною верхівкою на користь технологічних маніпуляцій. Це не є для неї гарантією стабільного та безхмарного становища. Маніпуляції, викривлюючи свідомість громадян нашої держави, сприяють її міфологізації і, в кінцевому результаті, в політичній участі багатьох породжують екстремізм, радикалізм та недовіру до будь-яких прогресивних змін у суспільному житті, які в подальшому можуть бути спрямовані саме проти авторів та користувачів технологічної еквілібристики.

Саме про це свідчить сучасний стан політичної боротьби у суспільстві, коли опозиція не бачить іншого шляху в боротьбі за владу, ніж влаштування масштабних акцій протесту громадян, які самі погано відрізняють політичні програми правлячих сил від програм опозиції, яку вони підтримують лише тому, що вона проти існуючого становища. При цьому когось іще дивує те, що в опозиційних рядах одночасно зібрані як «ліві», так і «праві» сили. У даній ситуації ідеологічні засади, які так чи інакше пов'язані з усвідомленою прихильністю до тих чи тих ціннісних пріоритетів, не мають першочергового значення, оскільки, по-перше, для власної ідентифікації себе як учасника будь-якої політичної сили з цими цінностями треба бути

елементарно знайомим, а, по-друге, для того щоб висунути гасло «Геть!», достатньо відчуття дискомфорту в існуючому соціальному середовищі. Тобто прихильників «лівих» і «правих» сьогодні єднає відчуття власної незахищеності, причому не тільки соціальної, але й правової і політичної, які більш гостро відчуються новою економічною елітою та інтелігенцією.

Очевидно, що набагато продуктивнішим як для суспільства, так і для тих, хто його очолює, є шлях наукового діагностування своїх політичних програм і курсів на відповідність тенденціям соціального прогресу, реальним можливостям та стану розвитку нашого суспільства, а не власним миттєвим бажанням. Поряд із цим неабиякої ваги набирають завдання щодо використання наукових розробок бажаних і можливих варіантів розвитку політичного процесу, які тверезо враховують, а не відбивають інтуїтивні відчуття, вплив на нього різноманітних економічних, соціальних, ідеологічних, міжнародних та інших факторів.

Пошук оптимальних форм організації суспільства, способів і засобів досягнення соціального консенсусу, природно, стимулює формування порівняльної політології, предмет якої - порівняльний аналіз політичних інститутів і культури різних суспільств. Її поява стала можливою в рамках загальної закономірності розвитку науки на рубежі століття, що починається, - інтеграції й інтернаціоналізації наукового знання. У перехідному суспільстві, яке ще не зробило остаточний вибір, порівняльний аспект знання про світ політики має особливе значення.

Ще раз слід звернути увагу на об'єктивну зацікавленість нашого суспільства і його політичної еліти у виробленні здатності громадян раціонально-критично оцінювати політичний процес, вільно самовизначатися в політичному житті. Саме ці якості політичної свідомості є реальною альтернативою запобігання нинішньому стану зневіри в можливу перспективу демократичних перетворень, глухої духовної опозиції значної частини суспільства до цінностей, що культивуються. Вони здатні створити атмосферу підтримки громадською думкою тих політичних сил, які насправді здатні діяти з найвищою продуктивністю і при цьому розраховувати на заслужену винагороду і визнання від суспільства. Отримана винагорода стає результатом суспільно корисної праці, а не загадково-прихованого привласнення, що викликає в суспільстві постійне здивування та обурення. Саме така основа є стабільним і тривким ґрунтом для висококваліфікованої управлінської еліти, яка позбавляє пересічних громадян від сприйняття її як паразитуючого елемента та перетворює їх на

толерантних супутників у зрозумілому і визначеному курсі.

Сьогодні ж, навпаки, відчувається схильність тих, хто має в суспільстві реальну владу, до латентної політики. Багато в чому таке становище пояснюється реальною нездатністю значної частини суспільства об'єктивно-критично оцінювати як свою роль і інтереси, так і місце і значення діючих політичних сил у їх реалізації. У такому становищі, звичайно, наївно сподіватися на безумовну підтримку громадянами навіть найпрогресивніших кроків щодо задоволення реальних потреб як усього суспільства, так і окремих його груп. Але це не означає, що політичні сили лише повинні прагнути майстерно і привабливо представляти суспільству свої устремління. Найімовірніше, треба досягати становища, коли громадяни, попри певні складнощі для себе особисто, свідомо погоджуються на запропоновані керівниками необхідні кроки, спрямовані на забезпечення загального розвитку та вирішення нагальних соціальних завдань.

Практично єдиним шляхом подолання цієї перешкоди на шляху сучасного розвитку нашого суспільства є шлях ґрунтовних заходів щодо формування нових якостей свідомості індивідів - громадян нашої держави. Намагаючись не перебільшувати порівняно з іншими чинниками значення політичної освіти, все-таки слід визнати її ключову роль. Оскільки саме вона покликана поширювати знання про механізм і закономірності політичного життя, його зв'язки з іншими сферами суспільного буття. Іншими словами, тільки зрозумівши інтегруючі, регулюючі, розподільчі, соціалізуючі механізми політики, громадяни здатні свідомо скористатися своїм правовим, господарчим та етичним досвідом на шляху своєї самореалізації і відстоювання власних інтересів, поєднаних з інтересами та об'єктивними завданнями суспільства.

Певним свідченням правильності такої оцінки ролі політичної свідомості є посилення уваги дослідників до проблем громадянської освіти і виховання. Сьогодні і в нашій державі, і за її межами можна побачити значну кількість публікацій, різноманітних заходів, спрямованих на вивчення проблем формування громадянської культури. Головними у цій проблемі є питання організації громадянської освіти, в першу чергу серед дітей і молоді. Не вдаючись у багатогранність цього напряму наукових досліджень, слід відзначити високий ступінь важливості подібних розробок, оскільки вони допомагають реально відбити важливі напрямки зростання громадянської свідомості як умови подальшого розвитку процесу демократизації нашого суспільства.

Досліджуючи низку концепцій громадянської освіти в Україні¹, не можна не звернути увагу на те, що більшість дослідників серцевину її вбачають у поширенні знання про політичний світ, адже знання основ конституційного ладу держави, виборчих систем і прав, завдань і механізмів діяльності державних і громадських інституцій своєю основою спирається на політичну теорію і практику. Тому, безумовно, політична освіта поруч із правовою та багатьма напрямками гуманітарного знання стають головною умовою формування багатьох дуже важливих для демократичного суспільства якостей індивіда, які перетворюють його на свідому активну діючу особу політичного, економічного, духовного життя суспільства, що саме по собі є реальним утіленням демократії. Певною умовою просування в цьому напрямі є реалізація соціалізаційної, діагностичної функцій та функції політичної рефлексії, які притаманні політичній науці.

Їх реалізація здатна реально сприяти раціоналізації суспільного розвитку в сучасних непростих умовах переходу від малодемократичної політичної системи до тієї, яка, поки що свідомими зусиллями небагатьох, прагне не тільки називатися, але й стати більш демократичною.

На закінчення слід зазначити, що сьогодні проблеми політичної освіти пов'язані не лише із зазначеними вище складнощами політичної науки та політологічної освіти. Якщо вийти за стіни навчальних закладів, то ми зустрінемося з великою кількістю людей, які практично повністю відсторонені від процесу отримання систематизованих знань про важливу сферу їхнього життя, де представляються та задовольняються їхні життєво важливі інтереси. Це, насамперед, представники старшого покоління, хоча серед них значну частку становлять і молоді люди, які мають мінімальну загальну освіту та низьку політичну культуру. Вони ще довгий час залишатимуться важливим полюсом політичних настроїв. У такій ситуації не може не виникати питання про засоби впливу на їхню політичну свідомість. Чи слід залишити справу її розвитку на долю стихії та маніпулятивних зусиль окремих політичних сил і ангажованих ЗМІ, чи суспільство в особі різноманітних державних і громадських інституцій має докласти зусиль до системної та цілеспрямованої її демократизації? Якщо визнати об'єктивну зацікавленість нашого

суспільства в останньому варіанті, то це передбачає розробку цілої низки заходів щодо формування і підтримки системи політичної освіти, яка охоплюватиме всі верстви населення. Першими кроками в цьому напрямі слід вважати зусилля частини науковців та громадських діячів, які сприяють розвитку громадянської освіти в Україні. Вони сьогодні об'єднані в низку громадських організацій та фондів, які вбачають свою мету в навчанні жити за умов демократичного ладу, сприянні розвитку громадянської культури населення, в першу чергу учнів та молоді нашої країни. Завдяки їхній діяльності виробляються її концептуальні засади, підвищується кваліфікація вчителів та викладачів навчальних закладів різного рівня, ще багато дечого, потрібного для розвитку правової та політичної культури громадян України. Але зрозуміло, що цього поки що цілком не достатньо.

Кінцева мета політичної освіти полягає в максимальному вдосконаленні здатності громадян самостійно аналізувати й інтерпретувати на основі отриманого знання зміст і динаміку подій політичного життя, щоб не тільки орієнтуватися у процесах, що відбуваються, але й цілеспрямовано впливати на них відповідно до свого становища у суспільстві - просто «відповідальних і свідомих» виборців, працівників ЗМІ, співробітників апарату державного управління і влади, представників бізнесу, академічної науки і вищої школи тощо.

Таким чином, як висновок слід зробити зауваження: для того щоб сьогодні переломити тенденцію ослаблення демократичного потенціалу суспільства, не достатньо прийняти «гарні» закони чи видати «гарні» укази. Для цього необхідно забезпечити демократизацію масової політичної свідомості, оскільки вона має діяльнісний потенціал - змінюючись, вона сама здатна реально впливати на хід подій. Значну увагу при цьому слід приділити формуванню нового покоління політичної еліти, що володіє відповідним рівнем знань і поділяє цінності відкритого суспільства та здатне засвоїти знання «соціальної інженерії» - технології розробки політичних рішень, що сприяють мінімізації ціни реформ для суспільства. Дослідження науковцями проблем формування системи та змісту політичної освіти, безумовно, сприятиме подальшому просуванню суспільства по шляху демократизації свідомості його членів.

¹ «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української державності» (АПН України), «Концепція громадянської освіти в Україні» (Інститут громадянської освіти НаУКМА) вже винесені на громадське обговорення. Також запропонована на розгляд громадськості Концепція громадянської освіти, розроблена в рамках «Трансатлантичної програми підтримки громадянського суспільства в Україні», що включає в себе широкомасштабний проект «Освіта для демократії в Україні».

1. *Вашутін О.* Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда // Людина і політика. - 2000. - № 5. - С 67-71.
2. *Долженков О.* Тіньовий аспект політичного процесу в Україні: феномен адміністративно-економічних кланів // Людина і політика. - 2000. - № 2. - С. 3.
3. Інформаційний бюлетень проекту «Освіта для демократії в Україні», - 2000. - Липень, - Вип. 1- С. 2.
4. *Казанцев А. А.* Политическая наука: проблема методологической рефлексии (Обзор круглого стола) // Полис-2001. - Вип. 1. - С. 51-64.
5. *Остапенко М.* Політична свідомість студентської молоді в сучасній Україні // Нова політика.- 1999. - № 4.- С 28-32.
6. *Стюарт-Хилл Э.* Вызовы российской политологии // Полис- 1997. - № 6.
7. *Шахтемірова О.* Ціннісні орієнтації та політична свідомість // Нова політика - 1999.- № 4.- С 24-27.
8. *Щербинин А. И.* Вхождение в политический мир (Теоретико-методологические основания политической дидактики) // Полис- 1996. - № 5.

M. Ivanov

POLITICAL EDUCATION - RELEVANT MEANS OF DEMOCRATIZATION OF CONSCIOUSNESS OF UKRAINE'S YOUTH

The article is dedicated to an actual problem formation by means of political formation of consciousness of the Ukrainian youth in conditions of modern social transformation. The writer gives definite attention to the characteristic of possible routes advancing of a system of political education.

In the article the thought about necessity of formation of a new generation of political superstrain is underlined, which one will possess a definite level of knowledge capable will perceive values of the open company and will acquire indispensable knowledge «of social engineering».